

**TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI HUZURIDAGI
«O‘ZBEKISTON IQTISODIYOTINI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY
ASOSLARI VA MUAMMOLARI» ILMIY-TADQIQOT MARKAZI**

**Qo‘lyozma huquqida
UDK: 336.2:6P2.15.7:338(575.1)**

NAZAROV SUNNATULLA AMIRILLOYEVICH

O‘ZBEKISTONDA SOLIQ TEKSHIRUVLARINI TAKOMILLASHTIRISH

08.00.07 – Moliya, pul muomalasi va kredit

**IQTISODIYOT FANLARI BO‘YICHA FALSAFA DOKTORI (PhD)
ilmiy darajasini olish uchun yozilgan**

D I S S E R T A S I Y A

Ilmiy rahbar: iqtisodiyot fanlari doktori,
dotsent F.I.Isayev

Toshkent – 2023-yil

MUNDARIJA

KIRISH.....	3
I BOB. O‘ZBEKISTONDA SOLIQ NAZORATINI TASHKIL ETISHNING NAZARIY ASOSLARI.....	12
1.1-§. Raqamli iqtisodiyot sharoitida soliq nazoratini tashkil etish muammolari.....	12
1.2-§. Soliq nazoratini tashkil etishning xorij tajribasi.....	21
1.3-§. Kameral va sayyor soliq tekshiruvining nazariy masalalari.....	31
Birinchi bob bo‘yicha xulosalar.....	42
II BOB. KAMERAL SOLIQ TEKSHIRUVINI TAKOMILLASH-TIRISH.....	44
2.1-§. Raqamlashtirish asosida soliq tekshiruvlarini tashkil etish.....	44
2.2-§. Foyda solig‘ini kameral soliq tekshiruidan o‘tkazish metodikasini takomillashtirish.....	53
2.3-§. Kameral soliq tekshiruvi natijalarini rasmiylashtirish.....	67
Ikkinchi bob bo‘yicha xulosalar	79
III BOB. SAYYOR SOLIQ TEKSHIRUVINI TAKOMILLASH-TIRISH.....	81
3.1-§. Sayyor soliq tekshiruvini o‘tkazish tartibi va uni amalga oshirish yo‘llarini takomillashtirish.....	81
3.2-§. Sayyor soliq tekshiruvini o‘tkazishda aktivlarni inventarizatsiyasi asosida soliq bazasini kengaytirish.....	97
3.3-§. Soliq tekshiruvlarida soliq organlarini faoliyatini takomillashtirish va ularni samaradorligini baholash yo‘llari.....	107
Uchinchi bob bo‘yicha xulosalar	113
XULOSA.....	116
FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI.....	121
ILOVALAR.....	135

KIRISH (iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD))

Dissertatsiya mavzusining dolzarbligi va zarurati. Jahon amaliyotida mamlakatlarda soliq tekshiruvlarining pirovard natijasi sifatida soliqlarning to'g'ri hisoblanishi va to'lanishi, soliq qonunchiligi buzilishining oldini olish hamda soliq to'lovchilar tomonidan o'z majburiyatlarini bajarmaslik oqibatida davlatga etkazilgan zararining o'rnini qoplash jarayonlarining ahamiyati ortib bormoqda. "Soliq tekshiruvi daromadlarni yig'ishga ta'sir etadi, chunki u soliq to'lovchilarning ixtiyoriy ravishda majburiyatlarini bajarishga yordam beradi, bu esa daromadlarni oshiradi"¹. Bugungi kunda soliq to'lovchilarning qonunchilikka to'g'ri rioya qilishi bo'yicha xatti-harakatlari sabablarini o'rganish va ularni bartaraf etishni samarali aniqlash zarurati mavjudligi mavzuning dolzarbligini oshirmoqda.

Jahonda olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlarda soliq tekshiruvlari soliq to'lovchilarni soliq organlari oldida hisob-kitoblarni to'g'ri taqdim etishga yordam beruvchi xizmat sifatida o'rganilmoqda. Tadqiqotlar doirasida soliq to'lovchilarning soliq qonunchiligiga rioya etmaslik darajasi oshishini cheklash, soliq tekshiruvining soliq qonunchiligiga ta'sirini o'rganish, soliq ma'murchiligini osonlashtiruvchi qonunchilik islohotlarini joriy etish, soliq tekshiruvining daromadlarni yig'ish samaradorligiga ta'sirini o'rganish, soliq tekshiruvi samaradorligiga ta'sir etuvchi omillarni baholash, soliq tekshiruvi modellari va soliq organlari faoliyatiga elektron texnologiyalarni joriy etish singari masalalarda ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda.

O'zbekiston Respublikasida soliq qonunchiligi va soliq tizimini takomillashtirish orqali soliq ma'murchiligi va soliq nazorati samaradorligini oshirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 30-oktyabrdagi PF-6098-sonli Yashirin iqtisodiyotni qisqartirish va soliq organlari faoliyati samaradorligini oshirish bo'yicha tashkiliy chora-tadbirlar to'g'risida"gi farmonida "Mamlakatimizda yashirin iqtisodiyot

¹ Jean Bosco Harelimana, Blaise Nyabirande. Effects of tax audit on revenue collection in Rwanda. Journal of Economics, Business and Market Research (JEBMR) 2020 Sci Tech Central Inc., USA Vol. 1 (1) 54-69

darajasini pasaytirish, tadbirkorlik faoliyatini yuritish uchun, shu jumladan tartibga solish va ma'muriy yukni kamaytirish hisobiga teng raqobat sharoitlarini yaratish, soliq qonunchiligi talablariga rioya qilish tartib-taomillarini avtomatlashtirish va uning tartibini soddalashtirish"² singari qat'iy vazifalar belgilab berilgan. Mazkur vazifalar ijrosini ta'minlash soliq tekshiruvlarini o'rganishga zaruratni oshirib, "sayyor soliq tekshiruvi" tushunchasining mohiyatini yanada aniqroq yoritib berish, kameral soliq tekshiruvi natijalari bo'yicha tekshiruvni o'tkazuvchi mansabdor shaxs tomonidan tuziladigan xulosa mazmunini, sayyor soliq tekshiruvini o'tkazishda aktivlar va majburiyatlarni inventarizatsiyadan o'tkazish tartibi, soliq organlari tomonidan o'tkazilgan kameral soliq tekshiruvi natijasida undirilgan soliq, penya va moliyaviy jarimalar summalarini samarali taqsimlashni takomillashtirishga oid ilmiy-tadqiqot ishlarini talab etmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 18-iyuldagi PF-5116-son "Soliq ma'muriyatchiligini tubdan takomillashtirish, soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning yig'iluvchanligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi, 2018-yil 29-iyundagi PF-5468-son "O'zbekiston Respublikasining soliq siyosatini takomillashtirish konsepsiyasi to'g'risida"gi farmonlari, 2018-yil 26-dekabrda PQ-4086-son «O'zbekiston Respublikasining 2019-yilgi asosiy makroiqtisodiy ko'rsatkichlari prognozi va davlat byudjeti parametrlari hamda 2020-2021-yillarga byudjet mo'ljallari to'g'risida"gi, 2020-yil 24-fevraldagi PQ-4611-son "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida"gi, 2021-yil 30-dekabrda PQ-73-son "O'zbekiston Respublikasining "2022-yil O'zbekiston Respublikasining Davlat byudjeti to'g'risida"gi qonunning ijrosini ta'minlash chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarorlari hamda mazkur sohaga tegishli boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishda mazkur dissertatsiya ishi muayyan darajada xizmat qiladi.

Tadqiqotning respublika fan va texnologiyalari rivojlanishining ustuvor yo'nalishlariga mosligi. Mazkur tadqiqot respublika fan va texnologiyalar

² O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 30-oktyabrda PF-6098-son "Yashirin iqtisodiyotni qisqartirish va soliq organlari faoliyati samaradorligini oshirish bo'yicha tashkiliy chora-tadbirlar to'g'risida" farmoni